

Proskomidia

Înainte de începutul propriu-zis al Sfintei Liturghii, în altar, la adăpost de privirile credincioșilor, preotul, singur sau împreună cu diaconul, săvârșește un ritual care are aspectul unei slujbe aparte având o formulă de binecuvântare și una de încheiere. Este vorba de Proskomidie care nu este însă o slujbă de sine stătătoare ci o parte integrantă și indispensabilă a Sfintei Liturghii.

Ce este Proskomidia?

Proskomidia, în esența ei, constă în punerea înaintea a darurilor pentru jertfa liturgică, însăși denumirea de Proskomidie venind de la cuvântul grecesc *proskomizw* care înseamnă *a pune înaintea, a aduce, a oferi, a face dar*. Mai precis slujba Proskomidiei constă în alegerea, pregătirea și afierosirea de către preot a darurilor de pâine și vin aduse de credincioși la altar. Astfel darurile sunt ridicate la calitatea de *Cinstite Daruri*, gata pentru a fi sfințite și prefăcute în Trupul și Sângele Domnului în cadrul Sfintei Liturghii

Până în secolul VII ritualul Proskomidiei era mult mai simplu

Proskomidia a constituit întotdeauna o parte a Sfintei Liturghii. Dar în primele secole creștine ritualul ei era mult mai simplu, evoluând ulterior până la forma de azi. În esență consta în primirea de către diaconi a darurilor de pâine și vin aduse de credincioși și alegerea celor menite pentru jertfă urmând ca episcopul sau preotul să le binecuvinteze.

Locul primirii darurilor era o încăpere numită *proskomidiar* sau *schevofilachion*. Această încăpere era situată în latura de nord a altarului, inițial fiind distinctă de biserică.

În ceea ce privește timpul săvârșirii și rânduiala Proskomidiei nu avem descrieri precise din această perioadă. O opinie larg răspândită și însușită de numeroși liturgiști afirmă că ritualul primirii și pregătirii darurilor pentru Sfânta Jertfă avea loc, în primele veacuri, la începutul Liturghiei credincioșilor. După plecarea catehumenilor credincioșii prezentau diaconilor darurile lor de pâine și vin. Diaconii strângeau darurile la proskomidiar, le alegeau pe cele necesare pentru Sfânta Jertfă și le aduceau apoi la altar punându-le pe Sfânta Masă. Aici episcopul sau preotul le afierosea ca daruri de jertfă printr-o rugăciune specială. Deplasarea Proskomidiei la începutul Liturghiei catehumenilor s-a făcut, potrivit acestei opinii, în sec. VI-VII ca urmare, pe de o parte, a slăbirii și dispariției disciplinei catehumenilor și, pe de altă parte, a dezvoltării crescânde a ritualului Proskomidiei.

O altă opinie, mai nouă susține că Proskomidia s-a aflat întotdeauna la începutul Liturghiei. Se aduce ca argument faptul că așezarea Proskomidiei la începutul Sfintei Liturghii este specifică tuturor Liturghiilor orientale pe când pregătirea darurilor înainte de anafora este specifică Liturghiilor latine. Cel puțin în regiunea Siriei de vest (Antiohia) există dovada faptului că credincioșii aduceau încă de la începutul Sfintei Liturghii darurile însoțite de pomelnice. Potrivit acestei opinii în primele veacuri credincioșii veneau la începutul Sfintei Liturghii aducând daruri de pâine și vin însoțite de pomelnice cu numele lor pe care le încredințau diaconilor aflați în schevofilachion. Diaconii alegeau și pregăteau darurile pentru Sfânta Jertfă. Episcopul sau preotul protos venind la slujbă intra mai întâi în schevofilachion și binecuvânta darurile iar apoi intra în biserică și începea Sfânta Liturghie. La începutul Liturghiei catehumenilor darurile erau aduse de către diaconi la altar.

Ritualul de azi al Proskomidiei se dezvoltă între secolele VII-XIV

Evoluția Proscomidiei după secolul VII reflectă schimbarea care a intervenit în atitudinea față de Sfânta Liturghie și în înțelegerea acesteia, și anume scăderea numărului celor ce se împărtășeau și accentuarea sensului ei mistico-simbolic.

Mai întâi a intervenit necesitatea practică a tăierii prescurii destinată Sfintei Jertfe deoarece, în condițiile introducerii împărtășaniei credincioșilor cu lingurița și a reducerii numărului celor care se împărtășeau, era suficientă doar o parte din prescură și nu una întreagă cum era până atunci. Ca urmare primul ritual nou pe care îl putem constata la Proscomidie este ritualul scoaterii și pregătirii agnețului. Potrivit comentariului liturgic al patriarhului Gherman I al Constantinopolului, în sec. VIII Proscomidia consta din următoarele acte: preotul sau diaconul tăia cu copia Agnetul (nimic zicând), îl punea pe disc, turna vin și apă în potir, iar preotul rostea rugăciunea punerii înaintea: „*Dumnezeule, Dumnezeul nostru...*” peste ele, învelea și tămâia .

Dezvoltarea Proscomidiei a fost determinată în primul rând de accentuarea sensului ei tipico-simbolic

Dintr-o simplă pregătire a darurilor în vederea Sfintei Jertfe, Proscomidia devine tot mai mult o reprezentare simbolică pe de o parte a nașterii și jertfei Mântuitorului și, pe de altă parte, a Bisericii.

Simbolismul jertfei este întărit de rostirea la tăierea agnețului, începând cu secolul al IX-lea, a cuvintelor profetice ale prorocului Isaia cu privire la jertfa lui Hristos.

Dacă până atunci diaconii au avut un rol important în pregătirea darurilor având dreptul chiar să taie Sfântul Agneț și să toarne vinul și apa în potir (rugăciunea de afierosire a darurilor fiind rostită însă de preot sau episcop) accentuarea caracterului simbolic de jertfă al Proscomidiei a făcut ca diaconul să apară tot mai nepotrivit pentru săvârșirea acesteia deoarece dreptul de a jertfi îl are numai preotul. Ca urmare rolul diaconului se reduce treptat până la interzicerea completă, în secolul al XVII-lea, a dreptului de a proscomidia.

În secolul al IX-lea apare și, mai apoi, ia o mare dezvoltare ritualul scoaterii miridelor. În Biserica primară participarea credincioșilor la Sfânta Jertfă consta în împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. În condițiile în care împărtășania a devenit tot mai rară s-a simțit nevoia unei participări mai intime la Sfânta Jertfă. Astfel apare practica scoaterii miridelor pentru credincioși ca o substituție a împărtășaniei. Venind la slujbă, credincioșii aduceau câte o prescură pentru fiecare nume de pomenit, din care se scotea o miridă. Cu timpul s-a îngăduit să fie adusă o prescură pentru mai multe nume .

Din secolul al XI-lea avem primele mențiuni despre scoaterea miridelor în cinstea Maicii Domnului și a sfinților ca expresie a simbolismului eclesial al Proscomidiei. Ritualul miridelor se va dezvolta foarte mult în secolele următoare ajungându-se chiar la exagerări și la diferențe importante de la o regiune la alta în principal în legătură cu sfinții pomeniți impunându-se intervenția autorității bisericești.

Ca urmare, în secolul al XIV-lea, patriarhul Filotei al Constantinopolului redactează o Diataxă (rânduială) liturgică (tradusă în același secol în slavă și răspândită în Biserica bulgară, sârbă, română și rusă) în care sistematizează și fixează rânduiala Proscomidiei eliminând exagerările și reușind să stabilească ordinea în acest domeniu.